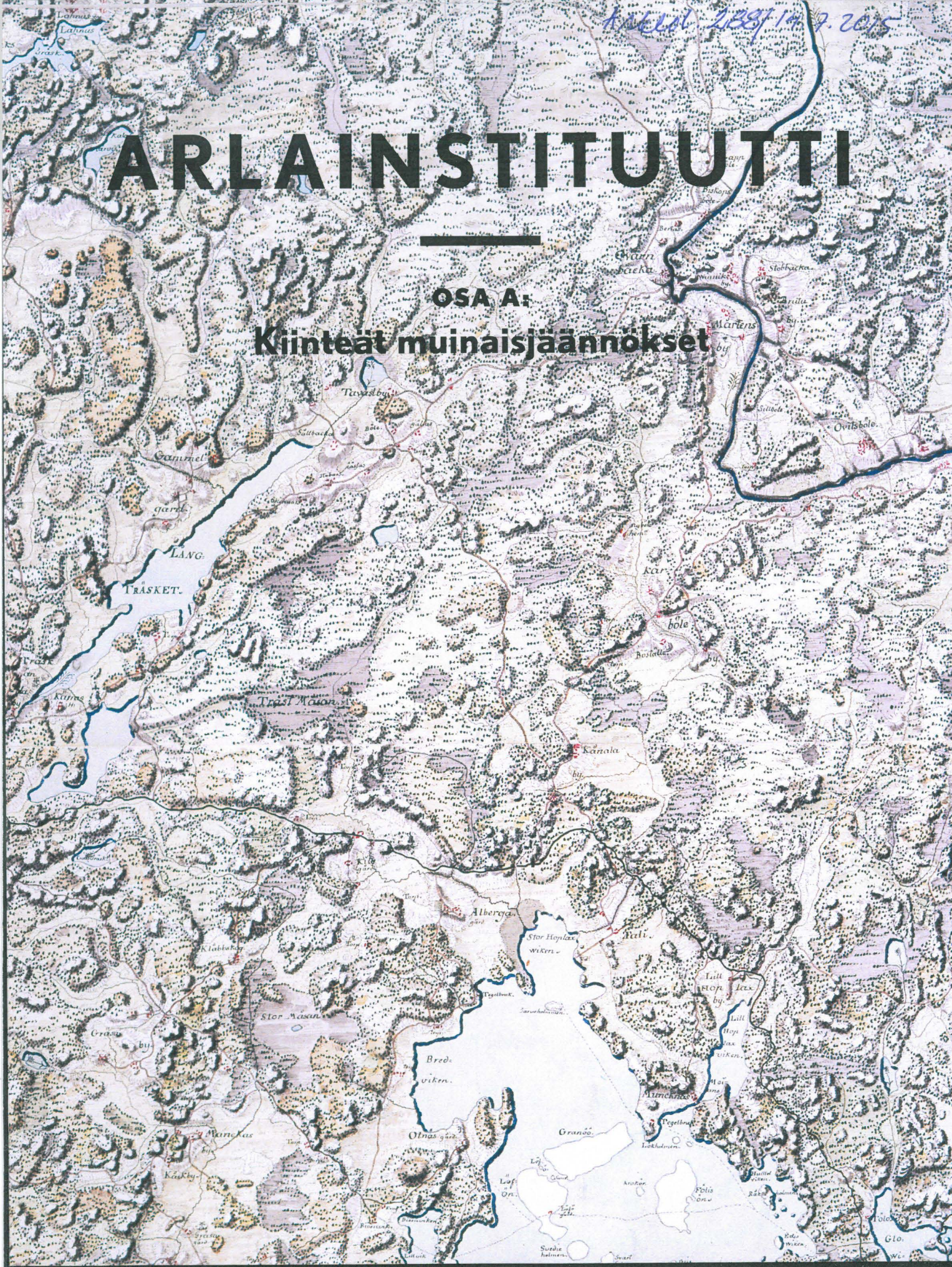

Kokouk 2288/14.7.2015

ARLAINSTITUUTTI

OSA A: Kiinteät muinaisjännökset

Tilaja

Senaatti-kiinteistöt

Tilajan edustaja

Esa Pentikäinen

Konsultti

Arkkitehtitoimisto ark-byroo
Kustaankatu 3, 00500 Helsinki
marianna.heikinheimo@arkbyroo.fi
www.arkbyroo.fi
p. 010 2350 566

Työryhmä

Marianna Heikinheimo, arkkitehti SAFA ARK 950, KuvM / vastuullinen tutkija osa B
Heini Ynnilä, arkeologi, FT/ vastuullinen tutkija osa A
Sofie Hägerström, arkkitehti SAFA, rakennustutkija
Noora Laak, arkkitehti yo/ avustava rakennustutkija
Anne Pasanen, graafinen suunnittelija TaK / lay-out

Nykytilavalokuvat ja takakannen kuva

© Sami Heikinheimo, ark-byroo, ellei toisin mainita

Etukannen kuva

Albert Odert Gripenberg, lähde Heikki Rantaupa

Takakannen kuva

Albert Odert Gripenberg, lähde Heikki Rantaupa

Suoritusajankohta

Työ on suoritettu ajalla maaliskuu 2014-kesäkuu 2014.

© Arkkitehtitoimisto ark-byroo

ISBN 978-952-7062-16-6

Painopaikka Grano Oy, Jyväskylä 2015

KÄYTETYT LYHENTEET

EKM	Espoon kaupunginmuseo
MV	Museovirasto
MHA	Maanmittaushallituksen maanmittausarkisto
KA	Kansallisarkisto
SAY	Suomen asutuksen yleisluettelo
RKY	Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö

ARLAINSTITUUTTI

OSA A:

Kiinteät muinaisjännökset

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	4
1.1 Kohde.....	4
1.2 Tehtävä.....	4
1.3 Perustiedot.....	6
2 YMPÄRISTÖ	7
3 ARLAINSTITUUTIN MUINAISJÄÄNNÖKSET	8
3.1 Tutkimushistoria.....	8
3.2 Kylätontti.....	9
3.3 Ensimmäisen maailmansodan aikaiset linnoitteet.....	10
4 KOHDELUETTELO	12
Mäkkylä (Mäkkylä) Puustellinmäki.....	13
Tukikohta XXVIII:23 (Puustellinmäki).....	20
Tukikohta XXVIII:24 (Puustellinmäki).....	24
Tukikohta XXVIII:25-26 (Puustellinmäki).....	26
Tukikohta XXVIII:27 (Puustellinmäki).....	28
Tukikohta XXVIII:28 (Puustellinmäki).....	30
5 YHTEENVETO JA LOPPUPÄÄTELMÄT	32
LÄHTEET	34

1 / JOHDANTO

1.1 KOHDE

Tämän arkeologisen esiselvitystyön kohteena on Espoon (Leppävaaran) Mäkkylän Puustellinmäellä sijaitsevan Arlainstituutin kiinteistön ja määräalan alueella sijaitsevat kiinteät muinaisjäänökset. Museoviraston antaman lausunnon mukaan Arlainstituutin alueella sijaitsee viisi muinaismuistolailta rauhoitettua kiinteää muinaisjäänöstä. Niihin kajoaminen on kielletty ilman asianmukaista lupaa. Museoviraston ylläpitämän sähköisen muinaisjäänösrekisteri-tietokannan mukaan kohteita on kuusi. Ne koostuvat historiallisen ajan kylätontista sekä ensimmäisen maailmansodan aikaisista puolustusrakenteista. Kohteita ei ole merkitty asemakaavaan ja pääosa niistä on näkymättömissä. Puolustusvarusteet ovat Museoviraston valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) inventoinnissa määritelty yhdeksi Pääkaupunkiseudun I maailmansodan linnoitteet-kohteen kahdeksastatoista merkittävästä osakokonaisuudesta. Lisäksi alueen kylätontti on yleiskaavoitusta palvelevan selvitystyön yhteydessä määritelty suojelutavotteiden perusteella luokkaan 2, kohteeksi joka on hyvin säilynyt tai jolla on tutkimuksellista arvoa.

1.2 TEHTÄVÄ

Tämän työn tehtävänä on selvittää alueella sijaitsevien muinaisjäänöskohteiden tarkka lukumäärä, luonne ja laajuus kirjallisten lähteiden sekä kenttähavaintojen perusteella. Kohteisiin ei kajota. Selvitys tapahtuu lähtökohtaisesti olemassa olevan kirjallisuuden, tutkimustiedon ja kartta-aineiston avulla. Arkistotutkimus auttaa ymmärtämään, minkälaisia kajoavia toimenpiteitä kohteille olisi syytä suorittaa, sikäli kun muinaismuiston sijainti on alueen jatkokäytön suunnittelun kannalta kriittinen.

Kyläasukituksen kehittymistä kohteella on tutkittu käyttäen vanhoja maakirjoja ja kartta-aineistoa keskiajan lopulta alkaen. Puolustusvarusteiden luonteen ja sijainnin selvittämisessä on käytetty karttoja, joihin on kuvattu alueen linnoitusrakenteet. Mäkkylä esiintyykin suuressa määrässä historiallisia karttoja, joista merkittävä osa on digitoitu ja selattavissa verkossa mm. Kansallisarkiston sekä Finna ja Heikki Rantatupa historialliset kartat -portaalien kautta. Espoon kaupunginmuseon tutkija Sari Piirainen ja intendentti Tryggve Gestrin auttoivat oleellisen kartta-aineiston etsinnässä.

Työn tärkeän lähtökohdan on luonnollisesti muodostanut myös kohteita koskeva aiempi tutkimus, joka on käyty läpi ja jonka tietoja on tässä työssä pyritty täydentämään. Saulo Kepsun (2008) tutkimus Espoon vanhaa asutusnimistöä koskien on Mäkkylän asutushistorian kannalta ollut hyödyllinen lähde, kuten myös Dan Lindholmin (1999, 2002) artikkelit keskiajan Espoosta. Näiden lisäksi aiempaa tutkimusta alueella edustavat Erkki Härön toteuttama Espoon rakennuskulttuuri- ja kulttuurimaisemainventointi (EKM) 1991, Teija Nurminen (EKM) 2000 ja Päivi Hakanpään (MV) 2005 inventoinnit kylätontilla sekä

Sirkku Laineen (Espoon kaupungin tekninen keskus) inventointi ja Tryggve Gestrinin (MV) tarkastus ensimmäisen maailmansodan maalinnoituskohteista. Mäkkylän linnoituskohteita on käsitellyt myös John Lagerstedt, jonka tutkimus on koskenut laajasti Helsingin maa- ja merilinnoitusta ensimmäisen maailmansodan aikana. Näiden yksittäisten lähteiden lisäksi myös muu Museoviraston ja Espoon kaupunginmuseon arkistoaineisto on käyty läpi. Muinaisjäännöskohteita koskeva paikkatieto ladattiin Museoviraston paikkatietopalvelusta ja alueen digitaalinen kartta tilattiin Espoon kaupungin kaupunkimittaus- ja karttapalvelusta. Aineisto yhdistettiin MapInfo Professional -ohjelmiston avulla.

Kohteita koskevaa tietoa on kerätty arkistotyön lisäksi itse maastossa. Valitettavasti maastotyö sijoittui aikaan jolloin kasvillisuus oli vehreimmillään, mikä rajotti näkyvyyttä maastossa. Kohteista oleva kuvamateriaali on kuitenkin otettu aiemmin keväällä, jolloin kokonaisuuksien hahmotus oli helpompaa. Maastotarkastuksen (13.6.2014) aikana kohteiden kuvaukset, paikkatiedot ja ulkoinen kunto tarkastettiin, sekä kartoitettiin maan pinnalla näkyviä taisteluhautoja, talonpohjia, kaivo ja mahdollinen uunin pohja. Kenttätyössä käytettiin Trimble Geo XH 3,5G (geoexplorer 6000 series) -laitetta, jonne kohteiden olemassa olevat koordinaattitiedot ja taustakartta ladattiin. Työn tuloksena on kirjallisen raportin lisäksi Arlainstituutin alueella olevien kohteiden paikkatietoaineisto.

Raportin kirjallinen osuus koostuu luvun kaksi lyhyestä kuvauksesta Arlainstituutin ympäristöstä, sen muinaisjäännöksiä koskevasta tutkimushistoriasta luvussa kolme, sekä luvussa neljä esitetyt muinaisjäännösten kohdekuvaukset karttaliitteinen ja valokuvineen. Luvun viisi loppupäätelmissä esitetään konsultin näkemys kajoavista toimenpiteistä, joilla kohteita voisi tutkia maastossa, mikäli niihin kohdistuu suunnitelmia maankäytön muutoksista. Tutkimussuunnitelmalla varustettu tutkimuslupa on haettava Museovirastolta ennen minkäänlaisia kajoavia toimenpiteitä.

Tämän työn osa B, joka on laadittu samanaikaisesti osan A kanssa, käsittelee Arlainstituutin alueen rakennuksia.

1.3 PERUSTIEDOT

Arlainstituutin kiinteistöjen maa-ala on kooltaan 7,71 ha. Etelässä alue rajautuu Turuntiehen. Kolmiomaisen alueen muita reunoja rajaavat itäosissa Mäkkylän puistotie ja Ruutikellarintie, lännessä puro ja Postipuuntie. Pohjoisessa alue rajautuu Postipuun kouluun ja päiväkotiin. Ympäristö koostuu kerros- ja pientaloalueesta. Arlainstituutin alue on rakennettu väljästi, ympäröivä puusto on vanhaa. Alueen pohjoisosissa on sekametsää, lännessä puron varressa metsä on kuusivaltaista ja eteläosassa metsä on hyvin rehevää lehtimetsää, jossa on lukuisia villiintyneen puutarhan lajeja. Puustellinmäki on nimensä mukaisesti mäki, jonka korkein kohta (33 m mpy) sijaitsee alueen pohjoisosissa Tukikohdan xxviii:23 kaakkoispuolella. Maasto laskee jyrkimmin kohti länttä, etelän puolinen rinne on loivempi. Avokallio on monin paikoin näkyvissä, ja osa kallioista eteenkin alueen pohjoisosissa on jyrkkäreunaisia. Kallionen alue jatkuu Arlainstituutin kiinteistöistä eteenkin koilliseen.

↑ Arlainstituutin alueella olevien muinaisjäännösten muinaismuistorekisterin mukaiset sijainnit ja rajat Museoviraston antamassa lausunnossa esitettyinä.

2 / YMPÄRISTÖ

Keskiajalla kuten nytkin Mäkkylä sijaitsi merenlahden pohjukan tuntumassa, joskin silloin merenranta oli nykyistä lähempänä. Varhaiskeskiajalla Iso Huopalahti ulottui lähelle nykyistä Leppävaaran asemaa ja muu Leppävaara oli alavaa niittyä. Rannat kasvoivat haapaa.¹ Kylät sijaitsivat topografisesti korkeammilla paikoilla, josta hyviä esimerkkejä ovat Kalkkipellonmäki ja Puustellinmäki.

Meren läheisyyden lisäksi Pustellinmäen vieritse kulki puro, joka sai alkunsa pohjoisessa sijainneelta suoalueelta. Puro oli sen verran runsasvetinen, että sen rannalla saattoi toimia mylly. Myös alueen eteläpuolella kulkeva Turuntie on hyvin vanha. Se on merkitty jo alueen vanhimpaan, vuoden 1691 karttaan. Tielinjauksessa näyttää kuitenkin tapahtuneen pieniä muutoksia vuosisatojen kuluessa. Mm. Fonseenin 1750 kartan perustella vaikuttaa siltä, että tie kulki Kalkkipellonmäen eteläpuolitse eikä Kalkkipellonmäen ja Puustellinmäen välissä kuten nyt.

Mäkkylän asutuksen tiivistyminen on tapahtunut vähitellen 1900-luvun aikana. Sysäyksen sille antoi vuonna 1903 valmistunut Helsinki-Turku rautatie ja Leppävaaran kasvava taajama. Kuitenkin vielä 1930-luvun kartat antavat kuvan väljästi rakennetusta alueesta, rakentaminen lisääntyi vasta 1940-50 -luvuilta lähtien.

➡ Mäkkylän sijainti lähellä Isoa Huopalah-
tea, jota ympäröi ala-
vat niityt. Vuoden 1855
kartta. KA, kopio EKM.

¹ Lindholm 1999, 37; Kepsu 2008: 113.

3 / ARLAINSTITUUTIN MUINAISJÄÄNNÖKSET

3.1 TUTKIMUSHISTORIA

Arlainstituutin alueella sijaitsevaa historiallisen ajan kylätonttia on tutkittu perusteellisesti kuin alueen lukuisia ensimmäisen maailmansodan aikaisia puolustusrakenteita. 1900-luvun puolella välissä Espoon kaupungimuseo aloitti Keskiäika-projektin, jossa oli tarkoitus paikallistaa kaikki keskiaikaiset kylätontit, luoda niistä näyttely, julkaisu ja tietokanta.² Mäkkylän Puustellinmäen ja Kalkkipellonmäen kylämäki on kokonaisuutena mukana myös Teija Nurmisen keskiaikaisten kylämäkien luettelossa vuodelta 2000. Siinä kohde arvioitiin säilyneisyydeltään kolmiportaisella asteikolla luokkaan 2, kohtalaisesti säilyneeksi.³ Mäkkylän kylätontit sisältyivät myös Museoviraston rakennushistorian osaston Espoon eteläosan historiallisen ajan kylätonttien inventointiin, joka suoritettiin 2.5–31.5.2005. Inventointi liittyi yleiskaavoitukseen ja sen toteutti Päivi Hakanpää. Tässä inventoinnissa Puustellinmäen kylätontti arvotettiin suojelutavotteiden perusteella luokkaan 2, kohteeksi joka on hyvin säilynyt tai jolla on tutkimuksellista arvoa. Nämä kohteet on tutkittava maankäytön muuttuessa. Tutkimuksen jälkeen ne siirretään joko luokkaan 1 (hyvin säilyneet autiotontit, joilla on maisemallista arvoa) tai luokkaan 4 (tuhoutuneet kohteet).⁴ Hakanpään työssä ei tutkittu alkuperäislähteitä vaan se pohjautui olemassa olevaan tutkimukseen, ja siinä tarkastettiin tunnettujen kylätonttien rajat ja säilyneisyys. Pohjana tarkastuksena oli Espoon kaupunginmuseon laatima kohteiden paikallistus maastotarkastusten, vanhojen karttojen ja historiallisten lähteiden antaman tiedon pohjalta, sekä Saulo Kepsun laatima paikallistus vanhojen karttojen ja niiden nimistöjen perusteella.

Ensimmäisen maailmansodan aikaisten linnoitteiden fyysisiä jäänteitä on tutkinut Kaj-Erik Löfgren, joka inventoi kohteita jo 1970-luvun alussa ja jonka työn pohjalta Museovirasto laati suojeluluettelon pääkaupunkiseudun linnoituslaitteista vuonna 1980. Tässä luettelossa suojelukohteeksi määritellään mm. Arlainstituutin alueen tukikohta XXVIII:23 yhdeksi kolmesta suojelukohteena säilytettäväksi kokonaisuudesta Mäkkylän ja Vallikallion alueella. Tukikohta XXVIII:23 määritellään suojeluarvoltaan luokkaan 2/5, suojelukokonaisuudeksi joka on säilytettävä mikäli mahdollista.⁵ Suojeluluettelo ja sen pohjaksi laaditut inventoinnit loivat perustan myöhemmälle tutkimukselle, josta merkittävin on Sirkku Laienen toukokuussa 1997 toteutettu inventointi, joka kattoi koko Espoo alueen maalinnoitteet ja jossa mainitaan useita suojeluluettelon ulkopuolelle jääneitä kohteita Arlainstituutin alueella. Vuoden 2002 syksyllä tarkasti Trygve Gestrin pääkaupunkiseudun ensimmäisen maailmansodan aikaisten maalinnoitteiden kunnon ja hoidon tilan. Espoon kohteita on käsitellyt myös John Lagerstedt monessa eri työssään. Niihin on kuulunut myös maastoin-

² Lindholm 2002, 34.

³ Nurminen 2000, 47; Lindholm 2002, 34.

⁴ Hakanpää 2005, 7, Liite 1.

⁵ Laaksonen 1980, 71-73; liite 1.

ventointeja. Niistä tärkein on yhdessä Markku Saaren kanssa toteutettu *Krepost Sveaborg, Helsingin maa- ja merilinnoitus ensimmäisen maailmansodan aikana* -verkkosivusto vuodelta 2000, jossa myös Mäkkylän kohteita mainitaan.

3.2 KYLATONTTI

Espoon pysyvän asutuksen on katsottu ajoittuvan 1200-luvulle, jolloin Läntistä Uuttamaata asuttivat ruotsalaiset. Viimeistään 1400-luvun puolivälissä Espoossa toimi oma seurakunta. Espoossa tiedetään keskiajalla olleen noin 70 kylätonttia. Tyypillisesti ne sijaitsivat saaristossa, rannikolla, järvien tai jokien tuntumassa, vain harvemmin etäällä vesistöistä. Talonpoikaiskylien lisäksi Espoossa oli kruunun maita. Kuningas Kustaa Vaasan käskystä Espooseen perustettiin vuonna 1556 kuninkaankartano Espabyn ja Mankbyn kylien alueille. Kuninkaankartanoita perustettiin eri puolille valtakuntaa ja ne olivat voutien johtamia suurtiloja, jotka antoivat tehokkaan viljelyn ja karjanhoidon malleja talonpojille. Vaikka kuninkaankartano siirtyi yksityisomistukseen jo 1600-luvun alkupuolella, Espooseen syntyi lukuisia muita suurtiloja 1500-luvulta alkaen. Suurtiloja syntyi tilanteessa, jossa Ruotsi kävi sotaa Venäjää vastaan. Sota veroineen ja tuhoineen köyhdytti talonpoikia sekä autoitti tiloja, joita varakkaat talonpojat hankkivat ja yhdistelivät niistä verohelpotusten houkuttelemina ratsutiloja. Ratsutilallinen sitoutui ylläpitämään ratsumiestä kruunun sodissa. Sodissa menestyneille aatellisille kruunu lahjoitti maita 1600-luvun lopulla siten, että lopulta suurin osa Espoon tiloista oli muutamassa vuosikymmenessä seitsemän aatellisperheen hallussa. 1700-luvun alun suuri pohjan sota ja isoviha köyhdyttivät väestöä ja monet Espoon säätyläisistä muuttivat Ruotsiin. Sveaborgin eli Suomenlinnan rakentaminen 1700-luvun puolivälissä vaikutti Espoon tilaomistukseen siten, että monet Suomenlinnan upseereista hankkivat sieltä kartanoita. Osalle Suomenlinnan sotilasviroissa toimivista henkilöistä hankki kruunu virkatilan eli puustellin.⁶ Talonpoikien asuttamat pienkylät ovat Espoossa pitkäikäisiä, 1700-luvulla alkanut ja 1800-luvulle jatkunut isojako ei juurikaan muuttanut kylärakennetta. Vasta 1900-luvun kaupungistuminen rikkoi vanhan kylämaiseman.⁷

Tähän viitekehukseen nivoutuu myös Mäkkylän Puustellinmäen historiallisen ajan kylätontti, jonka vanhimmat kirjalliset lähteet ovat 1500-luvulta. Nimi Mäkkylä, jonka kirjoitusasu vaihtelee Mäkelän, Mäkilän, Meckel(eby)n, Mecki(j)lin, Mäckellin, Mäckalan, Mächylän ja Mäckilän välillä, on johdannainen Mäkikylästä ja se viittaa juuriltaan suomalaiseen asutukseen.⁸ Se kuului Helsingin pitäjään aina 1600-luvun lopulle. Yhdessä nyky-Espoon Kilon, Konungsbölen, Klobbskogin, Bredvikin, Storhoplaksin ja Helsingin Känalan keskiaikaisten kylien kanssa Mäkkylä muodosti Haapalahden jakokunnan, jolla oli yhteisomistuksessa metsää, niittyä ja kalavesiä. Mäkelä- tai Mäkilä-nimi viittaa mäen päällä sijainneeseen usein talon kylään.⁹

⁶ Espoon kaupungin verkkosivut, Espoon historia; Kepsu 2008, 10-12.

⁷ Wuorenrinne 2008, 161.

⁸ Lindholm 1999, 36-37; Kepsu 2008, 93-94.

⁹ Kepsu 2008, 10-11, 15-17.

3.3 ENSIMMÄISEN MAAILMANSODAN AIKAiset LINNOITTEET

Vaikka ensimmäisen maailmansodan taistelut eivät Suomen suuriruhtinaskuntaa suuressa määrin koskeneet, keisari Nikolai II pelkäsi Saksan hyökkäystä Suomen kautta Pietariin. Tämän varalle hän aloitti valtavan rakennusurakan, jonka tarkoituksena oli suojata sekä Viapori että Helsingin Kruunuvuoren selällä ja Katajannokalla sijaitseva sotasatama yhteinäisellä maalinnoituksella. Sen puolustus pohjautui jalkaväkeen ja tätä tukevaan tykistöön. Vuosien 1914–18 aikana toteutettujen töiden lopputuloksena oli kaksi puolikaaren muotoista linnoitusten ketjua, jotka kulkivat noin 6–7 ja 10–12 kilometrin päässä sotasatamasta, nykyisten Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien alueella. Iso rakennustyö vaati paljon työvoimaa, joka koostui suomalaisen työvoiman lisäksi mm. venäläisistä sotilaista ja sotavangeista. He majoituivat leireihin mm. Leppävaaran pelloille. Vuoden 1917 Venäjän vallankumous keskeytti rakennustyöt ja linnoituslaitteet jäivät pääosin käyttämättä.¹⁰ Arlainstituutin (Mäkkylän) kohteella käytiin kuitenkin vähäisiä taisteluita sisällissodan aikana.¹¹

Arlainstituutin alueella olevat kohteet ovat osa toisen linnoitusketjun kokonaisuutta, joka on lähempänä Helsingin keskustaa kulkevaa ensimmäistä ketjua yhtenäisempi ja tukevarakenteisempi. Se kulki Laajalahdesta Leppävaaran, Mäkkylän, Kannelmäen ja Pakilan kautta Tuomarinkylään ja Oulunkylään, sekä Vantaanjoen länsipuolella Pukinmäen ja Viikin kautta Vartiokylään. Yhdessä vielä etäämmällä idässä ja pohjoisessa kulkevan kolmannen ketjun kanssa se oli rakennusaikanaan moderni kantalinnoitettu ketju, jossa tukikohdat muodostuvat erillisistä puolustus-, huolto- ja tykistöasemista. Eri osien väliin rakennettiin kivettyjä tykkiteitä. Etulinjan tulipesäkkeitä ja suojahuoneita on kaivettu maahan tai louhittu kallioon ja vahvistettu harkkomuurauksella tai betonilla. Asemien edustalla kulki puisiin tolppiin kiinnitettyjä piikkilankaesteitä. Etulinjan takana olevat varustukset on kätkeyty maastoon. Arlainstituutin (Mäkkylän) kohteet on yhdessä Vallikallion varustusten kanssa RKY-inventoinnissa määritelty sisältävän sekä tyypillisiä että harvinaisia rakennusratkaisuja, tulasemia, tykkiteitä ja luolia.¹² Arlainstituutin alueella pikkilankaesteet kulkivat kiinteistöjen luoteisreunalla kulkevan puron tuntumassa.

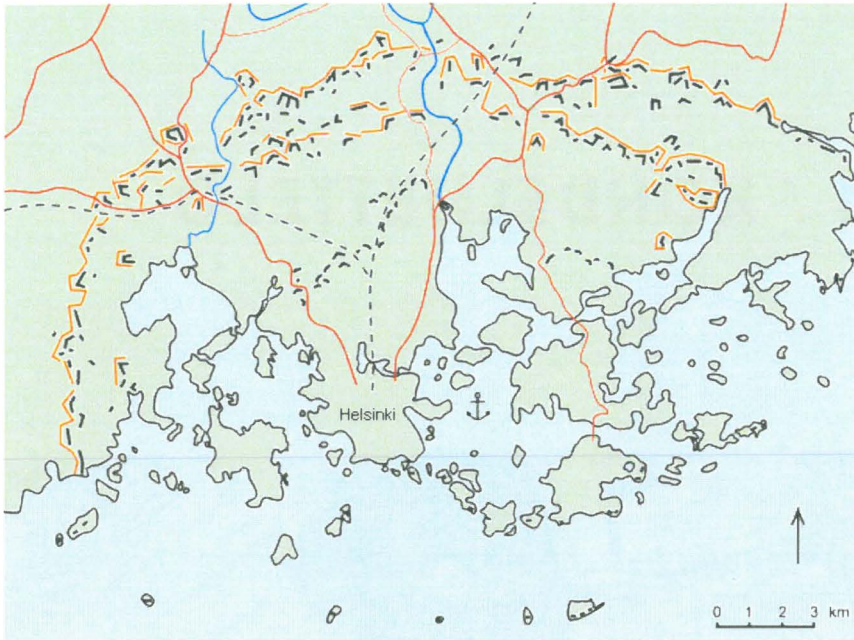
Sisällissodan jälkeen linnoitteista purettiin kaikki uudelleenkäytettävissä oleva materiaali. Kohteita on tämän jälkeen tuhoutunut tehostuneen maankäytön takia kun kohteiden ympäristöä on rakennettu kasvavan pääkaupunkiseudun tarpeisiin. Onkin arvioitu, että Espoon alueella ensimmäisen maailmansodan kohteista (121 kpl) 43% on kokonaan tuhoutunut, 21% on osittain tuhoutunut ja 36% on säilynyt.¹³

¹⁰ Espoon kaupungin verkkosivut, Espoon historia; Pääkaupunkiseudun
I maailmansodan linnoitteet RKY-verkkoportaalisissa; Löfgren 1974; Lagerstedt 2009, 2.

¹¹ Lagerstedt 2009, 9.

¹² Pääkaupunkiseudun I maailmansodan linnoitteet RKY-verkkoportaalisissa; Laine 1998: 7–21; Lagerstedt 2009, 7.

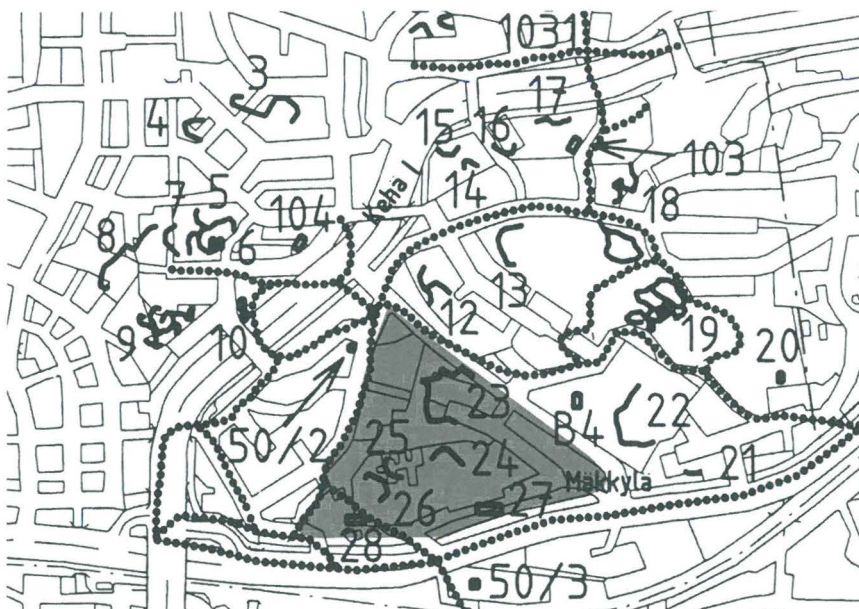
¹³ Lagerstedt 2009, 7.

☛ Helsinkiä ympäröivä, ensimmäisen maailmansodan aikainen kolmen linnoitusketjun vyöhyke. Myös kaupunkiin johtavat tärkeimmät tiet ja rautatiet on merkitty, ja sataman sijainti on osoitettu ankkurilla. Krepost Sveaborg-verkkosivut / Lagerstedt ja Saari, 2000.

☛ Leppävaaran alueen ensimmäisen maailmansodan aikaiset linnoituskohteet. Krepost Sveaborg-verkkosivut/Lagerstedt ja Saari, 2000.

☛ Arlainsitutuutin alueen linnoitusrakenteet. Muokattu Sirkku Laineen (1998, 24) kartasta.

4 / KOHDELUETTELO

1. Mäkkylä
(Mäkkylä)
Puustellinmäki

2. Tukikohta
XXVIII:23
(Puustellinmäki)

3. Tukikohta
XXVIII:24
(Puustellinmäki)

4. Tukikohta
XXVIII:25-26
(Puustellinmäki)

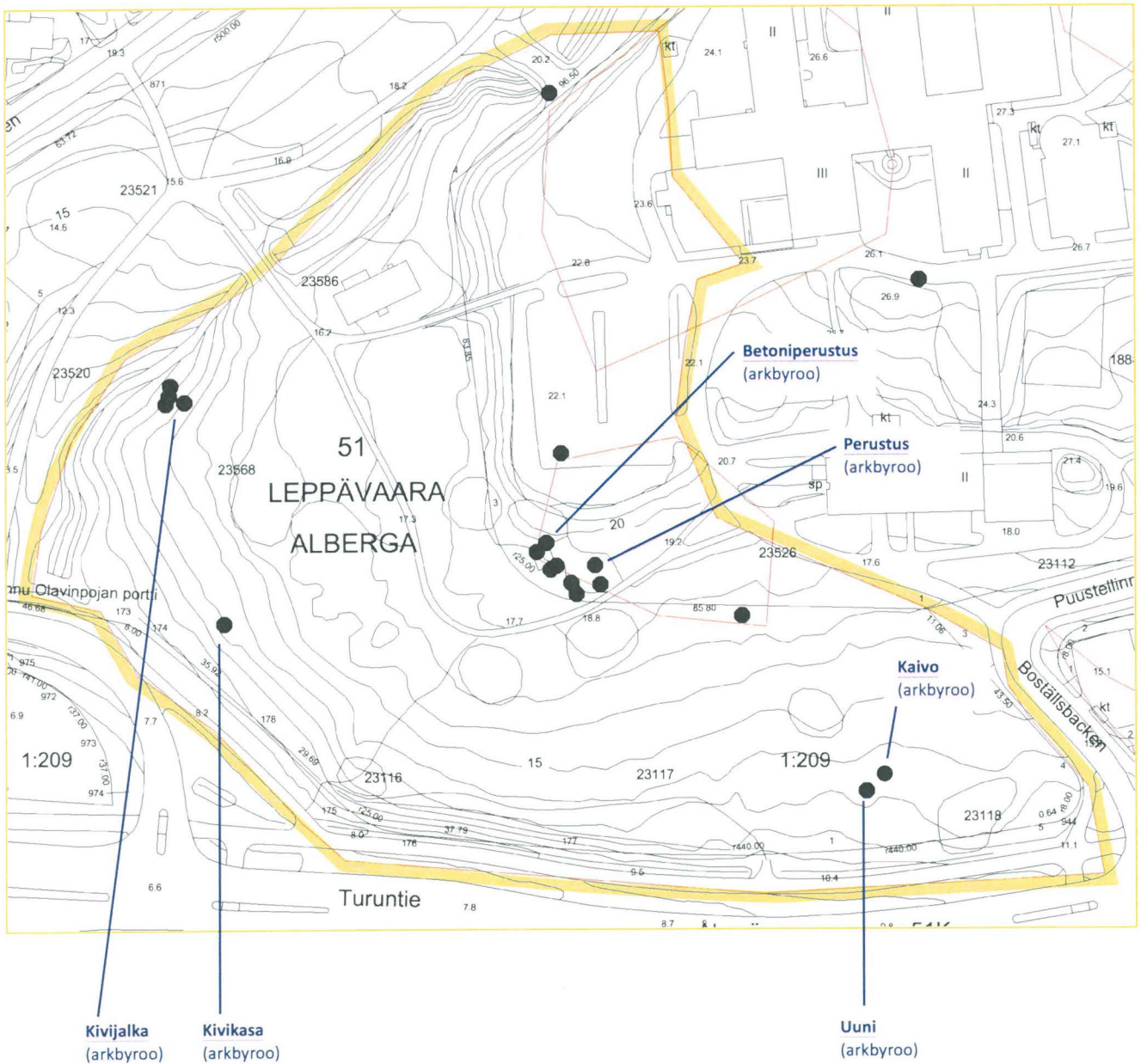
5. Tukikohta
XXVIII:27
(Puustellinmäki)

6. Tukikohta
XXVIII:28
(Puustellinmäki)

1. MÄKKYLÄ (MÄKKYLÄ)

Puustellinmäki

● Kenttähavainnot ark-byroo 06/2014.

■ Aluerajaus Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

Muinaisjäännösrekisterinumero: 1000001873

Tarkenne: kylätontti

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat

Tyyppin tarkenne: kyläpaikat

Ajoitus: historiallinen

Muinaisjäännösrekisterissä kohteelle annetut keskipistekoordinaatit:

P (ETRS-TM35FIN): 6677936, I (ETRS-TM35FIN): 379429

P (YKJ): 6680740, I (YKJ): 3379550

Lat (ETRS89/WGS84): 60,22031887° Lon (ETRS89/WGS84): 24,82361434°

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13,2191' Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49,4169'

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13' 13,1479" Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49' 25,0116"

Z/m.mpy alin: 10,00 **Z/m.mpy ylin:** 20,00

Peruskartta: 203403

Peruskartan nimi: Tapiola

Kuvaus sijainnista: Kylätontti sijaitsee Turuntien pohjoispuolella, Arlainstituutin kiinteistön ja määräalan etelä- ja länsiosissa. Puustellinmäki-niminen katu jakaa sen kahteen osaan: kapeaan palstaan alueen eteläreunassa sijaitsevien kerrostalojen ja kevyeenliikenteen väylän välissä sekä kolmiomaiseen alueeseen instituutille johtavan sisääntuloväylän ja aluetta lännessä rajaavan puron välissä. Lounaaseen ja etelään laskevilla rinteillä on pieniä kalliopaljastumia ja sen keskivaiheilla sijaitsee laajempi terassi. Paikalla kasvaa runsaasti jaloja lehtipuita.

Arkistotiedot: Vuoden 1540 maakirjassa Mäkkylän kylässä oli viisi taloa, jotka muodostivat yhteensä kolme veromarkkaa.¹⁴ Kylä oli alun perin Kalkkipellonmäessä Turuntien eteläpuolella (muinaisjäännökohde Mäkkylä Kalkkipellonmäki, muinaisjäännösrekisterinumero 1000001874, nykyisen Raha-automaattiyhdistyksen rakennuksen kohdalla), mutta siirtyi myöhemmin Puustellinmäkeen.

Kalkkipellonmäellä sijaitsi mahdollisesti myös Haapalaksin jakokunnan emäkylä, ennen kuin Storhoplax siirtyi Perkkalle lähemmäksi merenrantaa.¹⁵ Vanhoihin karttoihin on Kalkkipellonmäelle merkitty useampi tonttima. Esimerkiksi vuoden 1750 Fonseenin karttaan on kallioiselle alueelle (*stenig och backig*, ilmeisesti Kalkkipellonmäelle) merkitty kolme vanhaa tonttia (*3ne gl. Tomter*).¹⁶ Samaiseen kolmeen tonttiin viittaa vuoden 1742 kartta. Vuoden 1755 karttaan Kalkkipellonmäelle on merkitty kaksi tonttia vanhaksi kylätontiksi. Venäläisten poltettua kylän monien muiden joukossa vuonna 1577 se siirtyi Puustellinmäelle.¹⁷ Puustellinmäellä se sijaitsi ensin mäen länsipuolella olevan puron länsirannalle. On mahdollista, että paikalla olisi sijainnut jokin talo aiemminkin.¹⁸ Sinne Helsingin pormestari Hans Olofsson perusti Mäkkylän kylän taloista, joita oli tuolloin kuusi, koostuvan asuinkartanon 1611. Se on kuvattu mm. vuosien 1691 ja 1734 karttoihin. Kartoista myös näkyy, että pellot sijaitsivat kylätontin eteläpuolella lähempänä merenrantaa. Tila oli verovapaa ratsupalvelusta vastaan.

¹⁴ KA/SAY Espoo 1540-1559.

¹⁵ Lindholm 1999, 37; Kepsu 2008, 17; Vuoristo 2012, 6.

¹⁶ Kepsu 2008, 114.

¹⁷ Lindholm 1999, 37.

¹⁸ Nurminen 2000, 47:2.

← Vuodelta 1691 on vanhin kartta, jossa maininta Mäkkylästä ja kuvattuna asutus puron länsipuolella. KA, kopio EKM.

Kruunun virkataloksi se siirtyi 1711 ja Viaporin komendantin virkataloksi se muuttui 1772. Sen haltijana oli mm. amiraali Carl Olof Cronstedt, joka oli Ruotsinsalmen meritaistelun voittaja mutta joka on paremmin tunnettu päätöksestään luovuttaa Viapori venäläisille joukoille vuonna 1808. Vuoden 1763-76 kartassa tilan rakennuskanta koostuu epäsäännöllisesti toisiinsa nähden sijoitelluista viidestä rakennuksesta, joista pitkänomainen oli mitä ilmeisemmin päärakennus. Puron ylle on kuvattu joko silta tai mylly. Uudempi, vuosina 1808-9 rakennettu päärakennus sijaitsi edelleen puron länsipuolella ja oli vielä 1920-luvulla osin pystyssä, mutta 1840-luvulla rakennettu uusi talonpoikaistyylinen päärakennus sijaitsi puron itäpuolella. Vuosien 1870-1 piirustusten¹⁹ mukaan laaditussa kartassa Mäkkylän rakennukset sijaitsivat muinaisjäännösrekisteriin määritellyllä kylätontin alueella. Virkatalo ja sen talusrakennukset purettiin 1930-luvulla ja niiden tilalle rakennettu uusi päärakennus, joka on kuvattu 1938-9 laadittuun karttaan. Sekin oli tyyliltään talonpoikainen. Rakennus paloi 1997. Maatilan talusrakennusten lisäksi mäellä on sijainnut muita rakennuksia. Puron varteen on Fonseenin 1750 karttaan merkitty mylly. Mäellä oli myös sepän tupa ja juurella puron länsipuolella krouvi. Muistoina menneistä asutuskerrostumista pihapiirissä on havaittavissa kulttuurikasveja kuten pölkkyruohoa ja ukontulikukkaa, niittyalueella valtalajina on nurmipuntarpää.²⁰

Maastossa näkyvät rakenteet: Mäen lounaispuolen alarinnettä kiertää polku ja sen lounaispuolella on runsaasti lohkottuja kiviä, jotka ovat mahdollisesti peräisin vanhasta kiviaidasta. Kiviaidan jäänteet on raportoitu jo vuoden 2005 inventoinnissa, nyt kenttätöissä huomio kiinnittyi myös polun koillispuolella olevaan, suurikokoisista kivistä koostuvaan kasaan ja aivan muinaisjäännösalueen länsilaidalla puron varressa olevaan, yhtäläillä suurista kivistä rakennettuun ja hyvin säilyneeseen kellariin.

Puustellimäki-nimisen kadun länsipuolella on metsikössä kivetty kaivo ja suuren uunin perustus, jonka koko on 5,5 x 4 metriä ja korkeus noin 0,5 metriä. Sen päällä kasvaa

¹⁹ Tähän ns. Senaatin kartastoon kuuluvaan karttaan on kuitenkin kuvattu myös 1900-luvun alussa valmistunut Helsinki-Turku-rantarata, joten kartan tarkka ajoitus on kyseenalainen.

²⁰ Espoon kotikaupunkipolut -verkkosivut, Leppävaaran Puustellinmäki; Härö 1991, 129.

suuria lehtipuita. Myös nämä vuonna 2005 raportoidut kohteet kartoitettiin tämän työn maastokatselmuksessa.

Vuoden 2005 inventoinnissa mainitaan myös lähellä polkua, avokallion eteläpuolella olevat uunillisen rakennuksen perustukset, sekä mahdollisesti toisen uunillisen rakennuksen perustukset, joiden itäpuolella oli vanha villiintynyt puutarha. Tähän työhön kuuluvassa inventoinnissa todettiin ja kartoitettiin ylempänä rinteillä kulkevan polun lähellä kahden rakennuksen betoniset kivijalat.

Maan päälle näkyvät rakenteet ovat aikaisintaan 1700–1800 -luvulta. Yllä mainittujen lisäksi alueelta löytyy muita rakenteita, jotka ovat kevyempirakenteisia ja materiaaleiltaan ajoittuvat selkeämmin virkatalon aikaisiin tai tätä nuorempiin vaiheisiin, jolloin alueella on ollut lukuisia talousrakennuksia. Paikalla on kuitenkin voinut säilyä myös paljon vanhempia kulttuurikerroksia, joiden todentamiseen tarvitaan kaivauksia.

Vuonna 2005 tehdyssä inventoinnissa muinaisjäännöskohteiden aluerajaukset määriteltiin kairausten perusteella. Kairausten perustella villintyneen puutarhan alueella maakerrokset ovat seuraavat:

- 0–20 cm pintamultaa.
- 20–40 cm Ruskea hiekankainen savi.
- 40–57 cm Ruskea värjäytynyt hiekka.
- 57–58 cm Keltainen hiekka.

Kairauksen perusteella maakerrokset Puustellinmäki-kadun itäpuolelle jatkuvalla muinaisjäännösalueella ovat:

- 0–10 cm Pintamulta.
- 10–30 cm Mullankainen hiekka, joka sisältää tiilimurskaa.
- 30–38 cm Saven- ja tiilimurskankainen hiekka.
- 38–41 cm Keltainen hiekka.²¹

Vanhat kartat:

- Suurhuopalahti / Storhoplax; (N:o 2) Alberga, Mäkkylä, Konungsböle, Kilo samt Kånala i Helsinge: Karta öfver egorne med beskrifning 1691-1691 (KA/MHA B8a:16/1-2)
- Mäkkylä; Karta öfver åker och äng med beskrifning 1734-1734 (KA/MHA B8:24/1-2)
- Vuoden 1742 kartta (KA; kopio EKM)
- Charta öfver Esbo Sochn. Laatinut Fonseen, Friedr. John 1750. (Riksarkivet, Lantmät. 1850, nr. 71; Kopio EKM)
- Suurhuopalahti / Storhoplax; Karta öfver egorne med protokoll och delningsinstrumenter 1763-1776 (KA/MHA B8a:16/3-21)
- Vuoden 1870-1 ns. Senaatin kartaston kartta (KA; kopio EKM)
- Vuoden 1938-9 kartta (KA; kopio EKM)

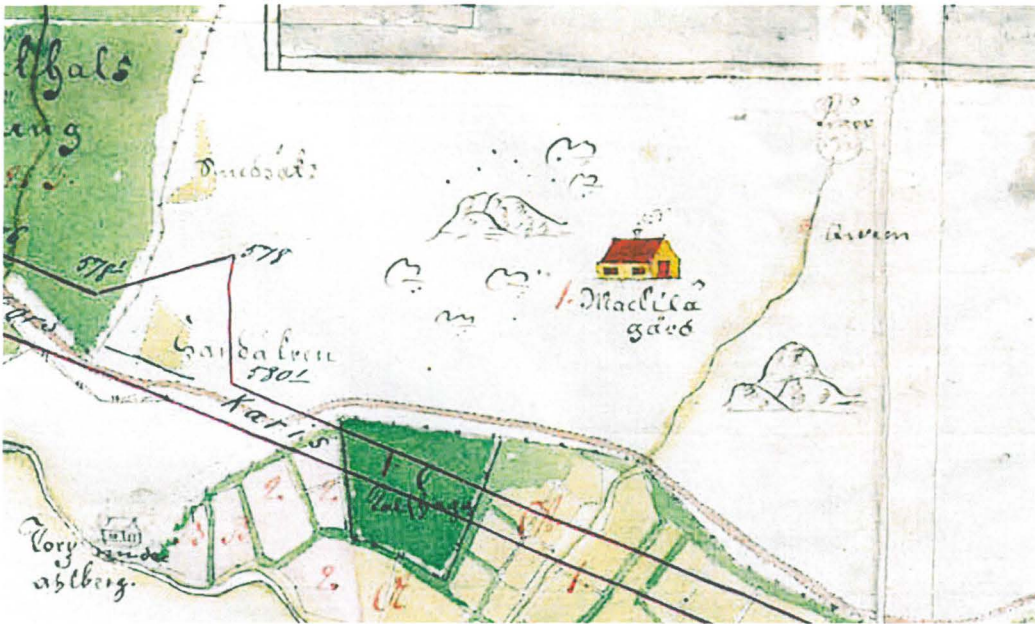
Tutkimukset:

- Vuosi: 1991
- Laji: inventointi
- Tutkija: Erkki Härö/Espoon kaupunginmuseo
- Huomautuksia: Kohde 121

- Vuosi: 2000
- Laji: inventointi
- Tutkija: Teija Nurminen/Espoon kaupunginmuseo
- Huomautuksia: Kohde 47

- Vuosi: 2005
- Laji: inventointi
- Tutkija: Päivi Hakanpää/Museovirasto
- Huomautuksia: Kohde 36

²¹ Hakanpää 2005, 95.

← Vuoden 1734 kartassa on Mäckylän kartano. KA.

← Vuoden 1742 kartan Mäckylän kolme taloa. KA, kopio EKM.

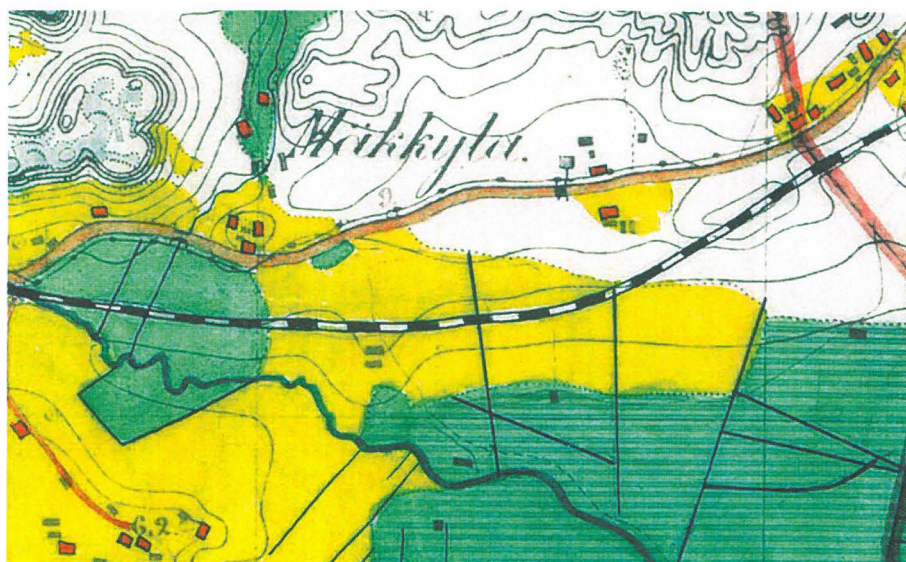
➔ Vuoden 1750 kartassa mainitaan Mäkkylässä olleen kolme vanhaa tonttia. Riksarkivet, kopio EKM.

➔ Vuosien 1763-76 kartassa Mäkkylän tila on kuvattu ensimmäistä kertaa yksittäisten rakennusten tarkkuudella. Tila sijaitsi edelleen puron länsipuolella. KA.

➔ Vuoden 1870-1 kartassa asutusta on niin puron itä- kuin länsipuolella. KA, kopio EKM.

← Puron varrella olevan suorakulmaisen rakennuksen korkea kivijalka on ilmeisesti toiminut kellarina.

← Ylempänä rinteellä polun vieressä sijaitseva betonista valettu kivijalka.

← Toinen betonista valettuista kivijaloista.

Muinaisjäännösrekisterinumero: 1000007771

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset

Tyypin tarkenne: taistelukaivannot

Ajoitus: historiallinen

Ajoitustarkenne: 1900-luku (1915-1918)

Muinaisjäännösrekisterissä kohteelle annetut keskipistekoordinaatit:

P (ETRS-TM35FIN): 6678192, I (ETRS-TM35FIN): 379603

P (YKJ): 6680996, I (YKJ): 3379724

Lat (ETRS89/WGS84): 60,22266729° Lon (ETRS89/WGS84): 24,82660042°

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13,3600' Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49,5960'

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13' 21,6022" Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49' 35,7615"

Z/m.mpy alin: Z/m.mpy ylin:

Peruskartta: 203403

Peruskartan nimi: Tapiola

Kuvaus sijainnista: Kohde sijaitsee Puustellinmäen pohjoisosissa, osittain Arlainstituutin kiinteistöjen ulkopuolella. Pohjoisessa kohde jatkuu Ruutikellarintien alle, lännessä se rajautuu puroon. Arlainstituutin alueella kohde on rakentamattomalla alueella, mutta pohjoisempana se jatkuu kerrostalojen alle.

Kuvaus: Ensimmäisen maailmansodan aikainen puolustusasema, jonka rakennusajankohta on 1915-1918. Muinaisjäännöskohteen eteläosa sijaitsee Arlainstituutin kiinteistön ja määräalan alueella, sen korkeimmalla kohdalla. Tätä maaston korkeinta kohtaa kiertää kolmesta osasta koostuva puolustusrakenne. Se koostuu kallioon louhituista ja maahan kaivetuista taistelu- ja yhdyshaudoista, joiden seinämät on tuettu betonilla tai koostuvat louhituista kallioseinämistä. Eteläisimpään hautaan liittyy suurempi kallioon louhittu alue, joka ilmeisesti palveli tuliasemana. Nyt haudoissa kasvaa suuria puita.

Pohjoisempana Arlainstituutin alueen ulkopuolella tähän muinaisjäännöskohteeseen kuuluu myös hirsistä rakennettu ja betonilla tuettu suojahuone, joka on pitkälti sortunut.²² Taisteluhautaa on kohteella kaiken kaikkiaan 20 metriä.²³ Sen erikoisuutena ovat E-tyypin kivääriasemat, jotka muodostuvat pitkistä kaivannosta torjuntasuuntaan rakennetuista betonisista ampuma-aukoista. Kaikki maarintaman jäljellä olevat E-tyypin asemat sijaitsevat Mäkkylässä, kohteen xxviii: 23 lisäksi läheisissä kohteissa xxviii:18 ja 19.²⁴ Kohteella xxviii: 23 on edellä mainittujen rakenteiden lisäksi vielä kuoppia, joiden rakennus on jäänyt keskeneräiseksi. Kohteen pohjoispuolella Mäkkylän puistotien toisella puolella on jäänteitä mukulapäällysteisestä yhdyntästä.²⁵ Puolustusasemaa lännessä rajaavaa puroa on ilmeisesti käytetty esteenä. Piikkilankaesteet on merkitty linnoituskartassa myötäilemään sen kulkua. Puron varressa on maavalleja ja korotuksia, joita ei ole tutkittu tarkemmin.²⁶

²² Laine 1998, 28.

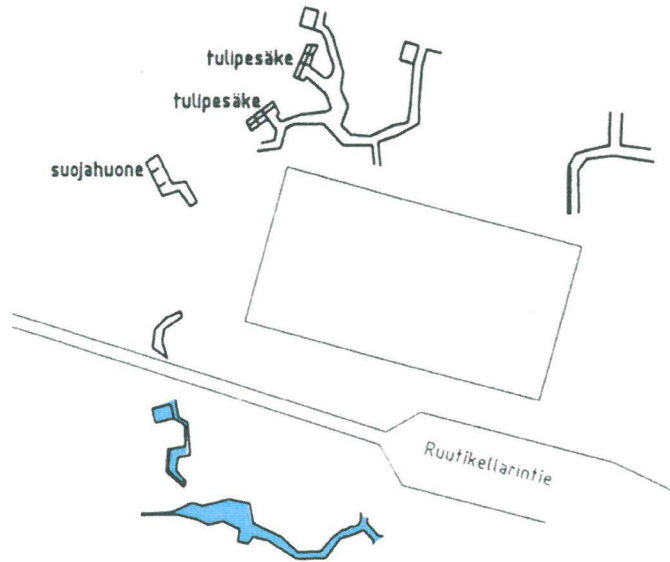
²³ Muinaisjäännösrekisteri.

²⁴ Laine 1998, 28; Krepost Sveaborg -verkkosivut, kuvaus katetuista kivääriasemista useille ampujille.

²⁵ Laine 1998, 28.

²⁶ Muinaisjäännösrekisteri.

➔ Tukikohdan XXVIII:23 rakenteet Sirkku Laineen 1998, 28 inventoinnin mukaan. Arlainstituutin alueella olevat osat muinaisjäännöksestä on merkitty sinisellä.

⬆️ Leppävaaran piikkilankaesteet on merkitty punaisella venäläiseen läntisen puolustusrintaman linnoituskarttaan. Viaporin linnoituspiiriin maalinnoituskartta Leppävaaran-Tapiolan alueella. KA.

⬆️ Vuoden 1943 Helsingin varuskuntakarttaan on merkitty muinaisjäännöskohteiden XXVIII:23 ja XXVIII:28 rakenteita. KA.

Vanhat kartat:

- Helsingin varuskuntakartta (läntinen) vuodelta 1943. 6675/85 24° 541/53 sarja II (KA; kopio EKM)
- Viaporin linnoituspiiriin maalinnoitukset, Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:31)
- Viaporin linnoituspiiriin maalinnoitukset, Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:32)

Tutkimukset:

Vuosi: 1998
Laji: inventointi
Tutkija: Sirkku Laine
/ Espoon kaupungin tekninen keskus

Vuosi: 2000
Laji: tarkastus
Tutkija: John Lagerstedt ja Markku Saari/Krepost
Sveaborg-verkkosivut

Vuosi: 2003
Laji: tarkastus
Tutkija: Tryggve Gestrin/ Museovirasto

← Osa taistelu- ja yhtyshautoista on louhittu kalliioon.

← Osa haudoista on tutettu betonilla.

← Kallioon louhittu, leveä syvennys.

3. TUKIKOHTA XXVIII:24

Puustellinmäki

- Kenttähavainnot ark-byroo 06/2014.
Pistemäiset havainnot osoitettu pisteinä.
- Aluerajaus Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

Muinaisjäänösrekisterinumero: 1000007778

Laji: kiinteä muinaisjäänös

Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset

Tyypin tarkenne: taistelukaivannot

Ajoitus: historiallinen

Ajoitustarkenne: 1900-luku (1915-1918)

Muinaisjäänösrekisterissä kohteelle annetut keskipistekoordinaatit:

P (ETRS-TM35FIN): 6678060, I (ETRS-TM35FIN): 379598

P (YKJ): 6680864, I (YKJ): 3379719

Lat (ETRS89/WGS84): 60,22148144° Lon (ETRS89/WGS84): 24,82658867°

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13,2889' Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49,5953'

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13' 17,3332" Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49' 35,7192"

Z/m.mpy alin: Z/m.mpy ylin:

Peruskartta: 203403

Peruskartan nimi: Tapiola

Kuvaus sijainnista: Kohde sijaitsee Arlainstituutin Mäntyläksi nimetyn asuntolarakennuksen alla jatkuen siitä länteen kohti oppilaitosrakennusta.

Kuvaus: Ensimmäisen maailmansodan aikainen puolustusasema. Rakenteita ei näy maastossa.²⁷

Vanhat kartat:

- Viaporin linnoituspiirin maalinnoitukset, Leppävaara - Tapiola, kartta (KA/VKP-3/5:31)
- Viaporin linnoituspiirin maalinnoitukset, Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:32)

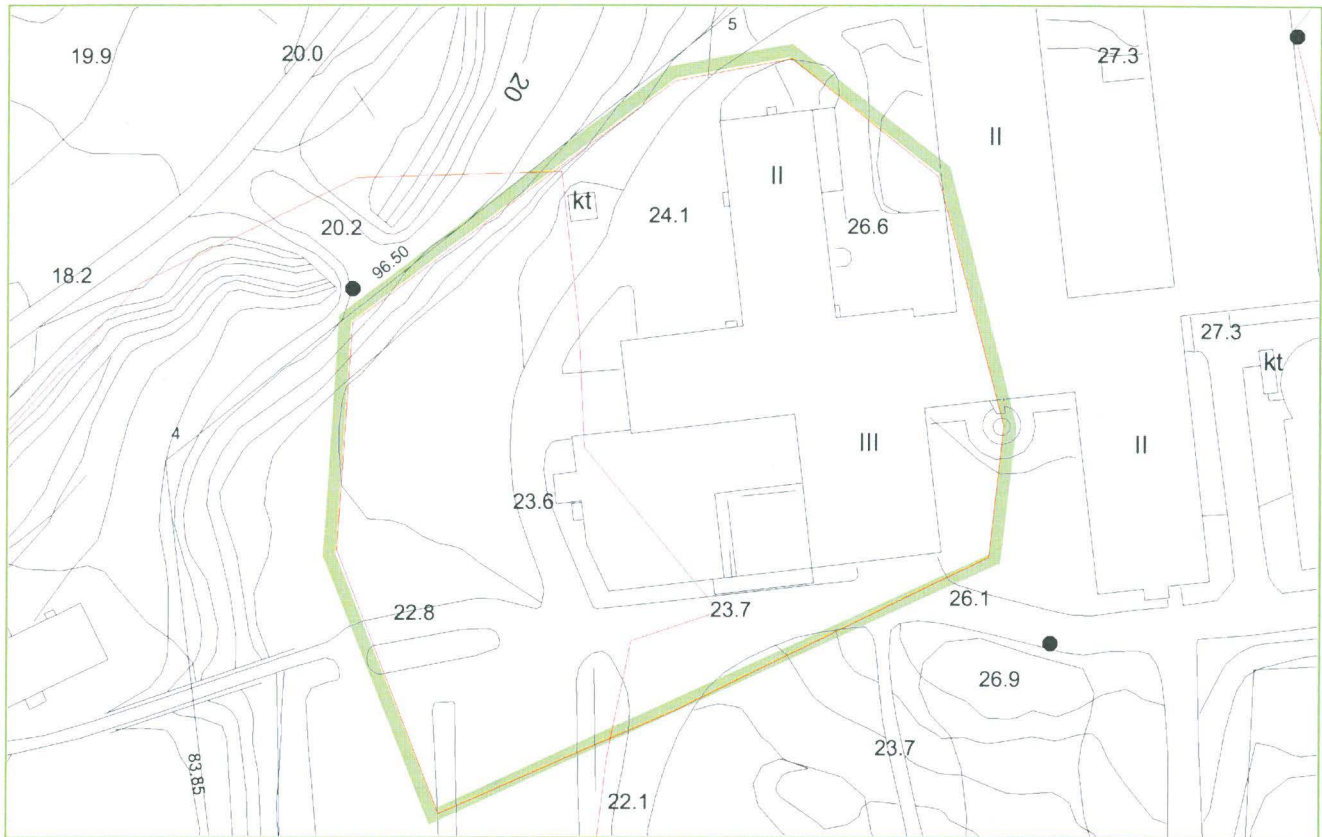
Tutkimukset:

Vuosi: 1998
Laji: inventointi
Tutkija: Sirkku Laine/ Espoon kaupungin tekninen keskus

²⁷ Laine 1998, 24.

4. TUKIKOHTA XXVIII:25-26

Puustellinmäki

- Kenttähavainnot ark-byroo 06/2014.
Pistemäiset havainnot osoitettu pisteinä.
- Aluerajaus Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

Vuoden 1938-9 kartassa näkyy muiden talousrakennusten seassa puolustusrakenteita. KA, kopio EKM.

Muinaisjäännösrekisterinnumero: 1000007779

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset

Tyyppin tarkenne: taistelukaivannot

Lukumäärä: 2

Ajoitus: historiallinen

Ajoitustarkenne: 1900-luku (1915-1918)

Muinaisjäännösrekisterissä kohteelle annetut keskipistekoordinaatit:

P (ETRS-TM35FIN): 6678012, I (ETRS-TM35FIN): 379496

P (YKJ): 6680816, I (YKJ): 3379617

Lat (ETRS89/WGS84): 60,22102060° Lon (ETRS89/WGS84): 24,82477753°

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13,2612' Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49,4867'

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13' 15,6742" Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49' 29,1991"

Z/m.mpy alin: Z/m.mpy ylin:

Peruskartta: 203403

Peruskartan nimi: Tapiola

Kuvaus sijainnista: Kohde sijaitsee Arlainstituutin oppilaitosrakennuksen länsiosan alla, jatkuen länteen kylätontin alueelle. Täten nämä kaksi muinaisjäännöskohdetta ovat osin päällekkäisiä.

Kuvaus: Ensimmäisen maailmansodan aikainen puolustusasema, joka on jäänyt talon ja pihamaan alle.²⁸ Nyt rakenteet ovat näkymättömissä, mutta ne on merkitty vuosina 1938-9 laadittuun karttaan. Siinä Mäkkylän sotilasvirkatalon talousrakennusten läheisyyteen on hahmoteltu useampia puolustusrakenteita.

Vanhat kartat:

- Viaporin linnoituspiirin maalinnoitukset, Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:31)
- Viaporin linnoituspiirin maalinnoitukset, Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:32)
- Vuoden 1938-9 kartta (KA; kopio EKM)

Tutkimukset:

Vuosi: 1998

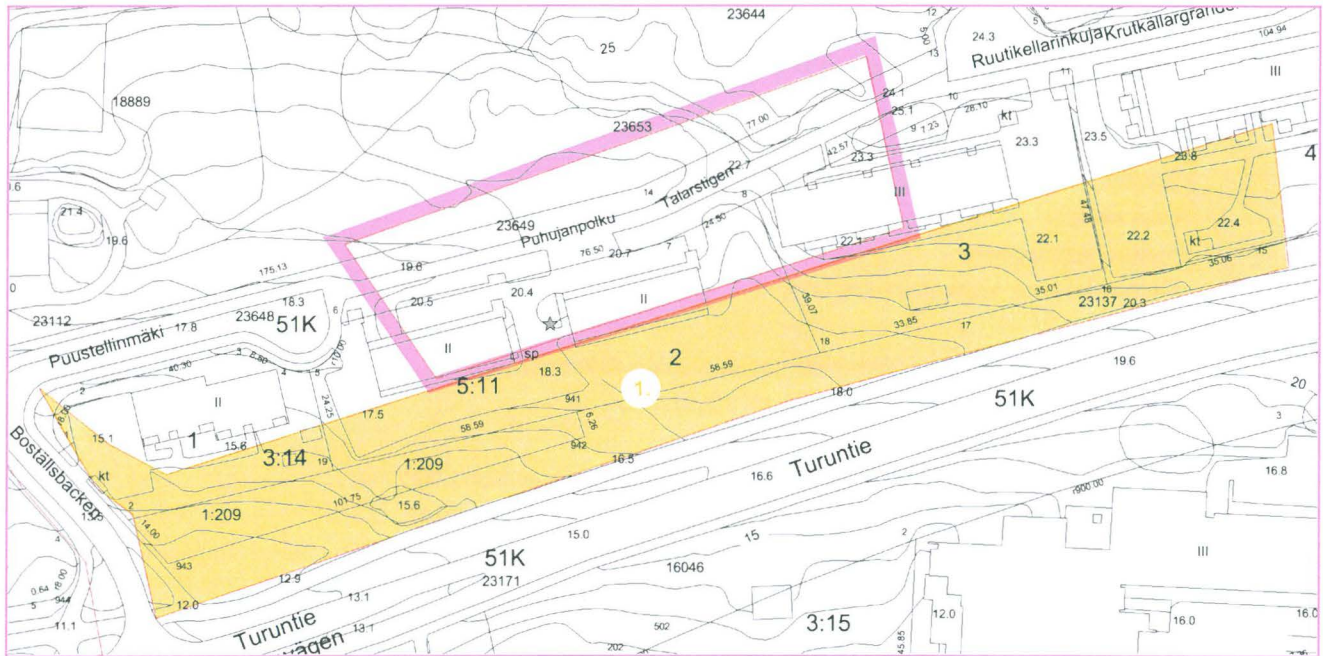
Laji: inventointi

Tutkija: Sirkku Laine/Espoon kaupungin tekninen keskus

²⁸ Laine 1998, 24.

5. TUKIKOHTA XXVIII:27

Puustellinmäki

Aluerajaus Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

Muinaisjäännösrekisterinumero: 1000007781

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset

Tyypin tarkenne: ei määritelty

Ajoitus: historiallinen

Ajoitustarkenne: 1900-luku (1915-1918)

Muinaisjäännösrekisterissä kohteelle annetut keskipistekoordinaatit:

P (ETRS-TM35FIN): 6677931, I (ETRS-TM35FIN): 379701

P (YKJ): 6680735, I (YKJ): 3379822

Lat (ETRS89/WGS84): 60,22035441° Lon (ETRS89/WGS84): 24,82852296°

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13,2213' Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49,7114'

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13' 13,2759" Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49' 42,6827"

Z/m.mpy alin: Z/m.mpy ylin:

Peruskartta: 203403

Peruskartan nimi: Tapiola

Kuvaus sijainnista: Kohde sijaitsee Puhujanpolun kumminkin puolin, osittain Arlainstituutin kiinteistön ja määräalan eteläosissa ja osittain sen ulkopuolella. Se jatkuu Turuntien pohjoispuolelle rakennettujen kerrostalojen alle.

Kuvaus: Ensimmäisen maailmansodan aikainen kasarmialue, jossa on sijainnut kasarmi, leipomo ja talli. Hävinnyt maastosta.²⁹

Vanhat kartat:

- Viaporin linnoituspiirin maalinnoitukset,
- Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:31)
- Viaporin linnoituspiirin maalinnoitukset,
- Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:32)

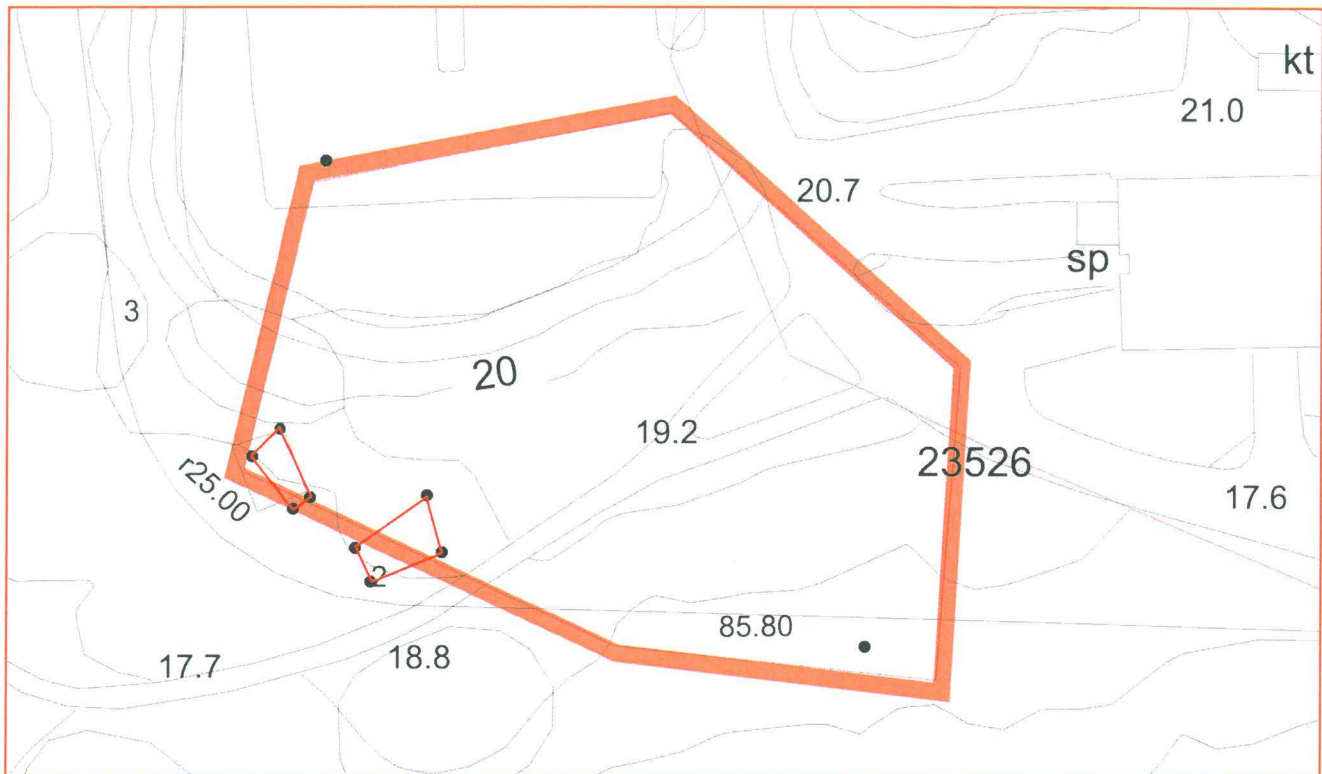
Tutkimukset:

Vuosi: 1998
Laji: inventointi
Tutkija: Sirkku Laine/Espoon kaupungin tekninen keskus

²⁹ Laine 1998, 24.

6. TUKIKOHTA XXVIII:28

Puustellinmäki

- Kenttähavainnot ark-byroo 06/2014. Pistemäiset havainnot osoitettu pisteinä ja maastossa havaittu punainen linja osoitettu ilman pisteitä.
- Aluerajaus Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

Vuoden 1938-9 kartassa näkyy muiden talusrakennusten seassa puolustusrakenteita. KA, kopio EKM.

Muinaisjäänösrekisterinumero: 1000007782

Laji: kiinteä muinaisjäänös

Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset

Tyypin tarkenne: ei määritelty

Lukumäärä: 3

Ajoitus: historiallinen

Ajoitustarkenne: 1900-luku (1915-1918)

Muinaisjäänösrekisterissä kohteelle annetut keskipistekoordinaatit:

P (ETRS-TM35FIN): 6677925, I (ETRS-TM35FIN): 379488

P (YKJ): 6680729, I (YKJ): 3379609

Lat (ETRS89/WGS84): 60,22023763° Lon (ETRS89/WGS84): 24,82468497°

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13,2143' Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49,4811'

Lat (ETRS89/WGS84): 60° 13' 12,8555" Lon (ETRS89/WGS84): 24° 49' 28,8659"

Z/m.mpy alin: Z/m.mpy ylin:

Peruskartta: 203403

Peruskartan nimi: Tapiola

Kuvaus sijainnista: Kohde sijaitsee Arlainstituutin työpajarakennuksen länsipuolella, samalla alueella kuin Puustellinmäen kylätontti, eli muinaisjäänösalueet ovat päällekkäisiä. Itäosistaan kohde rajautuu oppilaitosrakennukselle johtavaan sisääntuloväylään.

Kuvaus: Kolme ensimmäisen maailmansodan aikaista puoliksi maan alle rakennettua hirsikasarmia.³⁰ Nyt rakenteet ovat näkymättömissä, mutta ne on ainakin osittain merkitty vuosina 1938-9 laadittuun karttaan. Siinä Mäkkylän sotilasvirkatalon talusrakennusten läheisyyteen on hahmoteltu useampia puolustusrakenteita.

Vanhat kartat:

- Viaporin linnoituspiirin maalinnoitukset,
- Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:31)
- Viaporin linnoituspiirin maalinnoitukset,
- Leppävaara - Tapiola, kartta (VKP-3/5:32)
- Vuoden 1938-9 kartta (KA; kopio EKM)
- Helsingin varuskuntakartta (läntinen) vuodelta 1943. 6675/85 24° 541/53 sarja II (KA; kopio EKM)

Tutkimukset:

Vuosi: 1998
Laji: inventointi
Tutkija: Sirkku Laine/Espoon kaupungin tekninen keskus

³⁰ Laine 1998, 24.

5 / YHTEENVETO JA LOPPUPÄÄTELMÄT

Tähän työhön on kerätty Arlainstituutin alueella sijaitsevia muinaisjäännöksiä koskeva tieto ja tarkistettu niiden ajanmukaisuus. Alueella sijaitsee jäänteitä sekä vanhasta kyläasuksesta että useita ensimmäisen maailmansodan aikaisia puolustusrakenteita.

Yhtä kohdetta lukuunottamatta kaikki alueen muinaisjäännöskohteet ovat näkymättömissä maan alla, jolloin niiden rajoja voidaan tarkentaa vain maaperään kajoavilla toimenpiteillä. Nykyisellään niiden rajat on pitkälti vedetty joko luonnon muodostelmien – kuten puron – tai myöhempien ihmisten rakennelmien – kuten teiden – perusteella. Koska tämän työn puitteissa ei suoritettu kajoavia toimenpiteitä, ei rajoja voitu tarkentaa.¹ Kahden puolustusrakenteen, tukikohdan XXVIII:25-26 ja XXVIII:28 osalta vanhojen karttojen analyysi kuitenkin täsmentää niiden sijoittumista maastossa. Lisäksi kylätontilla tehtyjen maanpinnalla näkyvien rakenteiden kartoitus voi auttaa kohdentamaan tulevaisuudessa mahdollisesti toteutettavia kajoavia toimenpiteitä.

Ainoastaan kohteen XXVIII:23 kunto voitiin tarkistaa. Se näyttää pysyneen melko stabiilina, näin ainakin voidaan päätellä vuoden 1980, 1998 ja 2003 raportteja vertailemalla. Jo keveillä hoitotoimenpiteillä kohdetta voisi tuoda paremmin esiin, jolloin se voisi palvella mm. matkailua ja toimia paikallisidentiteettiä vahvistavana piirteenä.

Kuten kohde XXVIII:23, alueen muutkin puolustus- ja taistelurakenteet sijoittuivat puron varrelle maaston korkeisiin kohtiin. Hyökkäyksen katsottiin siis tulevan puron toiselta puolelta. Sen sijaan kasarmirakennukset sijaitsivat matalammilla rinteillä kauempana purosta.

Puustellinmäen teki suotuisaksi varhaiselle kyläastutukselle sen sijainti muuta maastoa korkeammalla ja läheisyys vesistöihin nähden. On kuitenkin epäselvää, miten varhaisesta asutuksesta Arlainstituutin alueella voidaan löytää merkkejä. Museoviraston laatiman Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset -oppaan mukaan kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat 1500-luvun maakirjoissa mainitut ja sittemmin autioituneet kylien paikat, myöhemmät kylätontit eivät ole yhtä yksiselitteisesti suojeltuja.² Ei ole varmuutta siitä, oliko Puustellinmäellä 1500-luvun kyläasutusta vai sijoittuiko se pelkästään läheiselle Kalkkipellonmäelle. Kun sitten asutus oletettavasti keskittyi 1500-luvun lopulla Puustellinmäelle, näyttää se sijoittuneen ainakin pääsääntöisesti jollei kokonaan Arlainstituutin alueen ulkopuolelle, puron länsipuolelle. Tämä voidaan todeta varhaisesta karttamateriaalista. Onkin kiinnostavaa, että muinaisjäännösalue ei nykyisellään jatku länteen puron yli Postipuuntielle, eli alueelle jossa voidaan olettaa olevan jäänteitä asutuksesta aina 1500-luvun lopulta lähtien.

¹ Päivi Hakanpään vuoden 2005 toteuttamassa Espoon kyläpaikkojen inventoinnissa keskityttiin etenkin kohteiden rajojen tarkistamiseen kairauksin mm. Puustellinmäellä.

² Niukkanen 2009, 31.

Kirjallisten lähteiden perustella on selvää, että Puustellinmäen asutuksen painopiste siirtyi Arlainstituutin alueelle ainakin 1800-luvun alkupuolella, mutta vahvistamatta on tätä varhaisempi asutus ko. alueella.

Ainoastaan maaperään kajoavilla toimenpiteillä voidaan selvittää Arlainstituutin alueelle merkityllä kylätontilla säilyneiden jäänteiden ikä. Se on tarpeen, mikäli alueelle suunnitellaan kohdistuvan muuttavia maankäyttötoimenpiteitä. Kohteen tarkemman iän ja rajautumisen perusteella voidaan määritellä suojelutoimet ja jatkotutkimustarve aluetta kehitettäessä. Tämä selvitystyö kannattanee aloittaa koekuopituksella, jossa avataan koekuoppia muinaisjäännösalueella ja pyritään tarkentamaan kohteen ajotusta sekä löytämään potentiaalisemmat kohteet mahdollisille jatkotutkimuksille. Kajoaviin tutkimuksiin vaaditaan Museoviraston lupa ja hakemukseen on liitettävä tutkimussuunnitelma.

Maan alle jääneiden puolustusvarusteiden säilymisen voidaan selvittää vain kaivauksin. Tukikohdat XXVIII:24, 25-26 ja 27 ovat osittain rakennusten alla ja on hyvin todennäköistä, että ne ovat tuhoutuneet näiltä osin joko osittain tai kokonaan. Rakennukset on toteutettu aikana, jolloin ensimmäisen maailmansodan aikaisia kohteita ei vielä katsottu suojelluiksi muinaisjäännöksiksi. Tukikohta XXVIII:28 on ainut kokonaan maan alla oleva kohde, jonka päällä ei ole rakennuksia. Tässä työssä esitettyjen karttojen perusteella voidaan osoittaa melko tarkasti se alue, jossa muinaisjäännökset luultavasti sijaitsevat muinaisjäännösalueellaan.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Espoon kaupunginmuseo

Arkistossa on tutustuttu kohteesta olevan karttamateriaaliin ja muuhun arkistoaineistoon.

Museovirasto

Kohteiden inventointiraportit sekä Museoviraston 17.1.2014 päivätty lausunto MV/126/05.01.01/2013 koskien muinaisjäännösten vaikutusta Espoon Leppävaarassa sijaitsevan ns. Arla-instituutin alueen myyntiin.

Kansallisarkisto

Historiallinen kartta-aineisto sekä Suomen asutuksen yleisluettelot (SAY), kohteesta Espoon Mäkkylä.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Gestrin, Tryggve. 2003. Tarkastus. Pääkaupunkiseudun ensimmäisen maailmansodan aikaiset maalinnoitteet: kunto ja hoidon tila. Museovirasto, Arkeologian osasto, Muisnsäisjäännösten hoitoyksikkö.

Hakanpää, Päivi. 2005. Espoon eteläosien historiallisen ajan kylänpaikkojen yleiskaavainventointi. Museovirasto/RHO.

Lagerstedt, John. 2008. Ensimmäisen maailmansodan aikaiset maalinnoitteet Suomessa Sotilaskäytöstä suojelukohteiksi. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologian oppiaine.

Lagerstedt, John. 2009. Helsinki, Vuosaari, Mustavuori. Ensimmäisen maailmansodan aikaisen tukikohdan linnoitteiden inventointi. Museovirasto/RHO.

Nurminen, Teija. 2000. Espoon keskiaikaiset kylämäet. Espoon kaupunginmuseon arkisto.

Vuoristo, K. 2012. Espoo Suurhuopalahti (Storhoplax/Alberga). Historiallisen ajan kylätontin kaivaus Perkkaanpuiston alueella 6.-14.8.2012. Museovirasto, arkeologiset kenttäpalvelut.

PAINETUT LÄHTEET

Härö, Erkki. 1991. *Espoon rakennuskulttuuri ja kulttuurimaisema*. Espoo: Espoon kaupunginmuseo.

Kepsu, Saulo. 2008. Espoon vanha asutusnimistö. Teoksessa Mallat, Kaija; Suviranta, Sami ja Luoto, Reima T.A. (toim.), *Kylä-Espoo. Espoon vanha asutusnimistö ja kylämaisema*. Espoo: Espoon kaupunki. 9-156.

Laaksonen, Lasse. 1980. *Ensimmäisen maailmansodan aikaiset linnoitukset Helsingissä. Suojeluluettelo*. Museoviraston Rakennushistorian osasto, julkaisu 9, 2/79.

Laine, Sirkku. 1998. *Ensimmäisen maailmansodan aikainen maalinnoitus Espoossa*. Espoo: Espoon kaupungin tekninen keskus.

Lindholm, Dan. 1999. Espoon keskiaikainen asutus. *Välähdyksiä keskiajasta - glimtar ur medeltiden*. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 6, 5-47.

Lindholm, Dan. 2002. Espoon kaupunginmuseon keskiaikaiset kyläntontti-projekti; tulokset, ongelmat ja tulevaisuus. *SKAS* 3/2002, 34-36.

Löfgren, Kaj-Erik. 1974. Helsingin maa- ja merilinnoitus. *Sotahistoriallinen seura ja Sotamuseo. Vuosikirja VIII*, 67-102.

Wuorenrinne, Heikki. 2008. Espoolainen kylämaisema. Teoksessa Mallat, Kaija; Suviranta, Sami ja Luoto, Reima T.A. (toim.), *Kylä-Espoo. Espoon vanha asutusnimistö ja kylämaisema*. Espoo: Espoon kaupunki. 157-168.

VERKKOLÄHTEET

Krepost Sveaborg - Helsingin maa- ja merilinnoitus ensimmäisen maailmansodan aikana

Toteuttaneet Lagerstedt, John ja Saari, Markku. 2000
<http://www.novision.fi/viaporin/>
 Viitattu 9.4.2014.

Museoviraston sähköinen muinaisjäännösrekisteri

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx
 Viitattu 25.3.2014

Museoviraston maksuttomat paikkatietoaineistot

<http://paikkatieto.nba.fi/aineistot/tutkija.html>
 Ladattu 25.3.2014

**Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY –portaali,
Pääkaupunkiseudun I maailmansodan linnoitteet**

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1570

Viitattu 26.3.2014

Espoon kotikaupunkipolut, Leppävaaran Puustellinmäki

http://www.kotikaupunkipolut.fi/leppavaara/Espoon_kotikaupunkipolut__Leppavaara/Puustellinmaki.html

Viitattu 25.3.2014

Espoon kaupungin verkkosivut, Espoon historia

http://www.espoo.fi/fi-FI/Espoon_kaupunki/Tietoa_Espoosta/Historia

Viitattu 26.3.2014

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto

<http://digi.narc.fi/digi/>

25.3.2014 vanhoja karttoja haettu hakusanalla

”Mäkylä” ja ”Espoo”

Heikki Rantatupa historialliset

kartat –portaali (Jyväskylän yliopisto)

<http://www.vanhakartta.fi/>

25.3.2014 vanhoja karttoja haettu hakusanalla ”Espoo”

Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäänneet.

Tunnistaminen ja suojelu

Museoviraston rakennushistorian osaston oppaita

ja ohjeita 3. Laatinut Marianna Niukkanen 2009

www.nba.fi/fi/File/685/rho-historiallisen-ajan-kii.pdf

Viitattu 17.6.2014

Maanmittaushallituksen historiallinen

kartta-arkisto (kokoelma) (1532-1971) Finnassa

<https://www.finna.fi/Collection/narc.VAKKA-276241.KA>

25.3.2014 vanhoja karttoja haettu hakusanalla ”Espoo”